

Les cartes del paisatge a Catalunya

Albert Cortina

La carta del paisatge és un instrument voluntari de participació, concertació i mediació entre els agents públics i privats d'un territori orientat a promoure la millora dels paisatges i la qualitat de vida de les persones i de les comunitats. La carta opera mitjançant l'establiment d'objectius de qualitat, acords sobre les estratègies d'intervenció i compromisos per a executar les actuacions fixades en un programa.

Segons estableix el protocol elaborat pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya titulat *La Carta del paisatge: un instrument col·lectiu i voluntari de compromís a favor del paisatge* (Direcció General d'Arquitectura i Paisatge, 2006), la carta del paisatge no és una simple declaració testimonial de principis, sinó que és un document de caràcter públic i de compromís a favor del paisatge. En aquest sentit, les parts signants es comprometen davant la societat a formar part d'un projecte col·lectiu, a treballar en conseqüència per assolir els compromisos signats i a desenvolupar mesures i accions territorials, urbanístiques, agràries, de potenciació del patrimoni natural i cultural, turístiques, de custòdia del territori i de desenvolupament local, amb l'objectiu principal de dinamitzar els valors del lloc on s'arribi a consensuar un pacte a favor del paisatge.

Es pot dir que la carta del paisatge és un "full de ruta" que ha de ser útil per traçar un marc comú de referència que faciliti l'enteniment i el consens entre els agents implicats en les transformacions i la gestió dels paisatges d'una determinada comarca, mancomunitat o conjunt de municipis. Els diversos agents del territori (administracions locals, associacions empresarials dels diferents sectors econòmics, entitats de custòdia del territori i associacions culturals, entre d'altres) poden promoure l'elaboració d'una carta del paisatge i incentivar-ne la concertació, la mediació i la participació. El procés requereix, però, que un dels agents implicats assumeixi el lideratge del projecte, és a dir, que n'assumeixi la redacció, que es coordini amb les diverses parts, que impulsi la signatura dels compromisos i de les adhesions i que, posteriorment, dinamitzi el desenvolupament i seguiment dels acords i de les mesures d'intervenció. Així doncs, són els mateixos agents locals els que participen, a través d'un procés de concertació i

mediació territorial, en la definició de les propostes i actuacions de la carta, amb l'aplicació de noves conductes i pautes d'intervenció paisatgístiques basades en el reconeixement del seu caràcter com a bé d'interès col·lectiu que dinamitza el desenvolupament econòmic i cultural d'un territori determinat. En els casos en què se sol·liciti, la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat de Catalunya pot revisar i validar el contingut de la carta del paisatge (d'acord amb els objectius de la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i del Decret 343/2006, de 19 de setembre, que la desenvolupa), així com establir el tipus de col·laboració institucional i assessorar els agents durant el procés de preparació, redacció i implementació dels acords i dels programes de gestió.

Així doncs, com a instrument de participació, concertació i mediació territorial, la principal funció de la carta del paisatge és facilitar l'entesa i el consens entre els agents implicats en les transformacions i la gestió del paisatge d'un territori concret, que sovint tenen visions i interessos no coincidents. És a dir, el procés de redacció, signatura i seguiment d'una carta del paisatge ha de permetre ampliar la cultura de la col·laboració entre els agents públics i privats d'un determinat territori, i dotar la societat civil organitzada de processos de participació i d'implicació en les decisions que afecten l'evolució i transformació dels seus paisatges, incrementant així el capital social del conjunt del país.

Però, a més, la diagnosi, els objectius i les propostes d'intervenció i gestió elaborades en la carta del paisatge proporcionen dades específiques que podran ser tingudes en compte en els instruments i processos de planificació territorial i urbanística endegats per les administracions, en la redacció dels catàlegs del paisatge que elabora l'Observatori del Paisatge de Catalunya i en les polítiques sectorials d'incidència paisatgística. Finalment, el progressiu assoliment dels objectius establerts en la carta ha de contribuir a la consolidació d'un model de desenvolupament econòmic sostenible per a tot el territori.

En el document *Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention (Adopted by the Committee of Ministers on 6 February 2008 at the 1.017th meeting of the Ministers' Deputies)* (Consell d'Europa, 2008), es determina que els mitjans per a aplicar les polítiques del

paisatge o introduir la dimensió paisatgística en les polítiques sectorials poden ser de naturalesa reguladora o contractual. L'aplicació contractual es basa en l'establiment d'acords, cartes o contractes entre les autoritats i els agents implicats. Això significa que en el cas d'una política de protecció, les cartes, els convenis, els contractes (o qualsevol altre tipus d'acord) poden fer referència al manteniment d'un paisatge concret. En aquestes ocasions, si es creu necessari, poden acordar-se compensacions a les parts afectades per les incidències d'una mesura de protecció. Si es tracta d'una política de gestió, les cartes, els convenis, els contractes (o qualsevol altre tipus d'acord) podran preveure el manteniment d'estructures de paisatges existents i, si és necessari, pot acordar-se finançament equivalent al cost de manteniment (per exemple, manteniment de canals de reg o camins). Finalment, en el cas d'una política d'ordenació, les cartes, els convenis, els contractes (o qualsevol altre tipus d'acord) podran establir la creació de noves estructures o equipaments i la construcció de nous paisatges amb un finançament apropiat. Aquestes noves estructures o equipaments haurien d'encaixar, però, en el paisatge existent o en el paisatge ja construït, respectant als objectius de qualitat paisatgística formulats.

criteris per a l'elaboració i la signatura d'una carta del paisatge

La Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, aprovada pel Parlament de Catalunya, i especialment el Decret 343/2006, de 19 de setembre, que la desenvolupa, estableixen que el contingut de les cartes del paisatge és: la diagnosi de les dinàmiques del paisatge, els objectius de qualitat paisatgística a assolir per a l'àmbit territorial que abraça la carta; i el programa de gestió en què es concreten les accions específiques i les mesures d'intervenció que han d'emprendre els diversos agents.

Al mateix temps, el protocol *La Carta del paisatge: un instrument col·lectiu i voluntari de compromís a favor del paisatge*, elaborat per la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat de Catalunya, estableix un conjunt de requisits per a la redacció i signatura de les cartes del paisatge. A continuació es detallen cadascun d'aquests requisits a partir de l'esquema orientatiu establert per l'esmentat protocol (vegeu la figura 1),

enquadrant-los en les tres grans fases d'elaboració de la carta: la diagnosi, la mediació i la signatura dels acords.

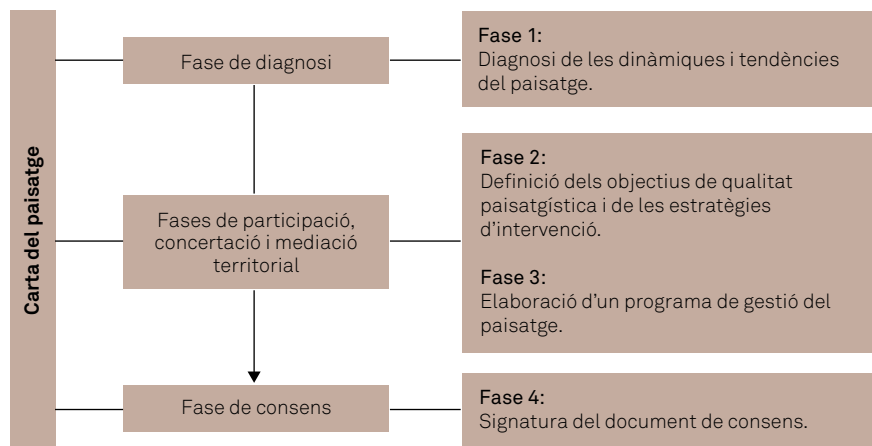

Figura 1. Fases d'elaboració d'una carta del paisatge. Font: Estudi DTUM.

Fase 1: Diagnosi de les dinàmiques i tendències del paisatge

La fase de la diagnosi consisteix a detectar les dinàmiques paisatgístiques que són objecte de la carta i a definir les variables i els agents associats a aquestes dinàmiques, determinant els riscos que comprometen el manteniment de la qualitat del paisatge. Concretament, cal analitzar les dinàmiques paisatgístiques i els valors del paisatge, identificar els impactes i riscos del paisatge de la zona de la carta així com detectar els reptes i les oportunitats.

Per determinar les dinàmiques que incideixen en l'evolució del paisatge caldrà detectar les principals dinàmiques territorials que tinguin incidència en el paisatge, els processos generadors de canvis significatius, les tendències evolutives dominants o incipients en la transformació del paisatge i la regulació i l'estatus jurídic del territori a través de l'anàlisi de les normatives i figures de protecció que incideixen en l'evolució dels paisatges. Pel que fa als valors del paisatge, la diagnosi ha de permetre enunciar els principals valors del lloc des del punt de vista patrimonial, ambiental, cultural, productiu, turístic, social, educatiu i espiritual, per tal d'assenya-

lar les potencialitats del paisatge a través, per exemple, dels miradors i les principals conques visuals. Durant aquesta fase del procés d'elaboració de la carta, també és important identificar els impactes i riscos, amb especial incidència sobre els punts crítics del paisatge i les amenaces sobre els seus valors. Al mateix temps s'hauran d'analitzar les oportunitats i els reptes del paisatge, fent aflorar les principals iniciatives d'interès existents envers el paisatge, les entitats implicades i les experiències de gestió i de custòdia del territori.

Fase 2: Definició dels objectius de qualitat del paisatge i de les estratègies d'intervenció

Una vegada s'ha elaborat la diagnosi, s'inicien les fases de participació, concertació i mediació territorial. En aquest moment del procés, l'equip redactor de la carta exposa els resultats de la diagnosi i defineix els objectius de qualitat del paisatge tenint en compte les aportacions, els interessos i els punts de vista manifestats pels diferents agents implicats. La finalitat és arribar a establir el màxim de consens possible en la definició dels objectius de qualitat paisatgística per tal de fixar, posteriorment, les estratègies d'intervenció en el paisatge. El Conveni europeu del paisatge, aprovat l'any 2000 a Florència pel Consell d'Europa i en vigor a l'Estat espanyol des de l'1 de març del 2008, estableix que els objectius de qualitat paisatgística són “la formulació que fan les autoritats públiques competents de les aspiracions que tenen les poblacions pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn” (Consell d'Europa, 2000: art. 1c).

Cal tenir present que els objectius que es determinin en la carta del paisatge han de ser coherents amb els objectius de qualitat establerts en el catàleg de paisatge corresponent i amb les directrius de paisatge incloses en el pla territorial parcial, assolint, no obstant això, un major nivell de concreció. En la definició dels objectius de qualitat, és imprescindible el procés participatiu del màxim nombre d'agents implicats en les transformacions que tenen lloc en el paisatge.

Aquesta segona etapa d'elaboració de la carta del paisatge es caracteritza per desenvolupar-se mitjançant un procés complex en què coexisteixen la participació ciutadana, la concertació social i la mediació territorial. És un procés de participació ciutadana en què la implicació de la població,

que pot suposar contradiccions per la diversitat de sistemes de valors expressats pels diferents grups socials, permet validar coneixements i definir objectius i accions per a la gestió dinàmica del paisatge. La participació implica comunicació en els dos sentits, des dels experts i científics cap a la població i a la inversa, de la població cap als experts i científics. Segons un document de recomanacions per a la implementació del Conveni europeu de paisatge, “la població posseeix un coneixement empíric (local, cultural i naturalista) que pot ser útil per a completar i relativitzar el coneixement científic” (Consell d’Europa, 2008).

L’agent o els agents que liderin el procés d’elaboració de la carta hauran d’elegir el model i els mitjans de participació tenint en compte els hàbits de consulta, les diverses organitzacions administratives, les característiques de les diferents realitats territorials, les tipologies d’instruments operatius, les escales d’intervenció i l’experiència tant passada com present, així com el grau de cultura de cooperació i participació existent en el territori afectat per la carta del paisatge. En qualsevol cas, la participació ha d’anar adreçada a tots els agents implicats: administracions públiques, població en general, societat civil organitzada (associacions, entitats i fundacions), agents econòmics, mitjans de comunicació, centres educatius i universitaris, així com als científics, artistes, professionals i tècnics més motivats pels aspectes territorials i del paisatge.

Imatge 1. La participació ciutadana és imprescindible en la definició dels objectius de qualitat paisatgística i de les estratègies d'intervenció.

En la definició de les modalitats de participació, es poden utilitzar de forma particular o simultàniament els diferents instruments ja experimentats en altres territoris, com, per exemple, l'enquesta d'opinió, els jurats ciutadans, els comitès consultius ciutadans, les estructures de participació veïnal, els fòrums de discussió, les conferències de consens o la “democràcia electrònica” a través d'Internet (Font, 1998). En qualsevol cas, el procés de redacció d'una carta del paisatge seguirà les determinacions del Conveni sobre l'accés a la informació, la participació del públic en la presa de decisions i l'accés a la justícia en matèria de medi ambient, adoptada en la Conferència Ministerial Medi Ambient per Europa celebrada a Åarhus (Dinamarca), el 25 de juny del 1998.

Tal com ja s'ha mencionat anteriorment, aquesta fase de l'elaboració de la carta també és un procés de concertació social, perquè implica l'ampliació de les xarxes socials i l'augment de confiança entre la societat civil organitzada i les institucions d'un determinat territori, i potencia el creixement del capital social que fa referència als valors, les normes i les xarxes socials que capaciten les persones per actuar col·lectivament. Així doncs, la carta del paisatge, com a instrument de concertació i negociació, haurà d'implicar la validació de la identificació i la caracterització dels paisatges, la definició dels objectius de qualitat detallats per a aquell territori i les estratègies d'intervenció a mitjà i llarg termini a desenvolupar pels diferents agents del paisatge. En aquest sentit, la carta, com a document contractual, ha d'incloure els compromisos recíprocs per a una millor aplicació de les polítiques del paisatge a través del programa de gestió que establirà accions concretes i mesures d'intervenció específiques.

Finalment, també és un procés de mediació territorial, ja que l'elaboració i la signatura d'una carta del paisatge pot resultar un bon instrument de resolució de conflictes territorials i paisatgístics entre administracions, i entre aquestes i els actors afectats per les decisions públiques. Com apunta Font, “la mediació es un mètode col·laboratiu de resolució de conflictes en què les parts implicades, sota la direcció d'un mediador neutral, arriben a solucions operatives” (Font, 1998: p. 58). Així doncs, la mediació està basada en la participació voluntària i en la recerca de solucions consensuades per a resoldre conflictes, en aquest cas territorials o paisatgístics, on els poders públics ja no ocupen una posició dominant i jeràrquica, sinó que

són una de les parts implicades en la negociació o concertació. El mediador, que en aquest cas pot ser un membre de l'equip redactor de la carta expert en gestió del paisatge, ha de ser una persona acceptada per totes les parts implicades i ha de tenir un paper actiu. La seva funció principal és assegurar la comprensió general dels aspectes tècnics de les opinions dels participants, organitzar reunions amb les parts implicades, corregir la falta de comunicació, suggerir actuacions per a ajudar a resoldre qüestions controvertides i proposar acords alternatius per tal d'arribar a resultats satisfactoris per a tothom.

Un cop s'han consensuat els objectius de qualitat paisatgística, la carta presentarà les estratègies d'intervenció per implementar-les de forma concertada. En aquest sentit, cal recordar que el Conveni europeu del paisatge enuncia com a intervencions paisatgístiques la protecció, la gestió i l'ordenació. La protecció integra la idea que el paisatge està sotmès a evolucions que necessàriament s'han d'acceptar dins d'uns certs límits. La gestió, en canvi, es defineix com una acció contínua en el temps destinada a influir en qualsevol activitat susceptible de modificar el paisatge. I, per acabar, l'ordenació és assimilable a la noció de projecte de territori i comprèn les formes de transformació que tenen la capacitat d'anticipar les noves necessitats socials mitjançant la consideració de les evolucions en curs (Consell d'Europa, 2008). La intervenció paisatgística és, per tant, una combinació de protecció, gestió i ordenació en un mateix territori: certes parts i elements poden ser protegits; altres aspectes, en particular els processos, poden ser gestionats, i altres, transformats voluntàriament.

El protocol elaborat per la Generalitat de Catalunya estableix, amb caràcter orientatiu, que en aquesta fase del procés es poden determinar mesures generals de protecció i/o millora del paisatge; concretar actuacions prioritàries de millora dels paisatges en àmbits degradats; definir criteris paisatgístics per a aportar als instruments de planejament territorial, sectorial i urbanístic; establir projectes pilot de millora del paisatge; elaborar codis de bones pràctiques envers el paisatge destinats als sectors socials i econòmics, i realitzar campanyes de sensibilització, educació i comunicació en matèria de paisatge, entre altres possibles actuacions.

Fase 3: Elaboració d'un programa de gestió del paisatge

En la tercera fase, la de l'elaboració del programa de gestió, es concreten les accions específiques que els diversos agents han d'emprendre per tal d'assolir els objectius de qualitat paisatgística definits en la carta del paisatge i en les estratègies d'intervenció. Així, en aquesta fase s'han d'assignar responsabilitats per a complir cadascun dels objectius de qualitat i les estratègies d'intervenció, seleccionar els instruments d'acció i gestió més apropiats en cada cas, determinar recursos i mitjans econòmics, i establir un calendari per al compliment dels compromisos de cadascuna de les parts signants. També és important que la carta del paisatge contingui un programa de comunicació i difusió dels seus continguts i compromisos.

Fase 4: Signatura del document de consens de la carta del paisatge

Un cop s'han superat les tres primeres fases del procés, cal redactar un document de consens que constitueixi el pacte per a la protecció, ordenació, gestió i millora del paisatge, redactat de tal forma que pugui ser signat per la major part dels agents públics i privats implicats directament en la promoció de la carta del paisatge.

Experiències de cartes del paisatge a Catalunya

Actualment a Catalunya hi ha diverses cartes del paisatge en procés d'elaboració i unes quantes, poques, que ja estan signades¹. A continuació es descriuen breument, a tall d'exemple, dues experiències de redacció de cartes del paisatge: la de l'Alt Penedès i la del Berguedà.

La Carta del paisatge de l'Alt Penedès

Els antecedents de la Carta del paisatge de l'Alt Penedès es remunten a la signatura d'un conveni l'any 2002 entre l'associació Terra Vitium (integrada per la patronal del vi i del cava de la Denominació d'Origen Penedès i els principals sindicats agraris de la comarca) i els departaments de Política Territorial i Obres Públiques, Medi Ambient i Agricultura, Ramaderia i

¹ Nota dels editors: per tenir informació actualitzada sobre l'estat de desenvolupament de les cartes del paisatge a Catalunya es pot consultar el web <http://www.catpaisatge.net/cat/cartes.php>

Pesca de la Generalitat de Catalunya, en el qual es va acordar redactar una carta del paisatge².

Imatge 2. Acte de signatura de la Carta del paisatge de l'Alt Penedès.

La Carta del paisatge de l'Alt Penedès es va formular des de l'inici com un instrument de concertació entre els diferents agents del territori amb l'objectiu de fer compatible l'evolució econòmica de la comarca amb el manteniment d'un paisatge de qualitat a través d'accions de promoció i millora del paisatge vitivinícola productiu de l'Alt Penedès (Busquets i Cortina, 2005).

Els agents socials que l'any 2004 van subscriure la Carta del paisatge de l'Alt Penedès³ van assolir el compromís de protegir i promoure la gestió

² L'equip redactor de la Carta del paisatge de l'Alt Penedès el van coordinar Jaume Busquets i Carme Farré (LANDTRA), i Albert Cortina (Estudi DTUM) (Busquets, Farré i Cortina, 2004).

³ El 9 de desembre de 2004 varen signar la Carta del paisatge el president del Consell Comarcal de l'Alt Penedès; el director general d'Arquitectura i Paisatge, el subdirector general de Paisatge i el director general del Programa de Planejament Territorial de la Generalitat de Catalunya; els 27 alcaldes de la comarca; el president de l'entitat Marca Penedès; els representants dels sindicats agraris Unió de

responsable del paisatge de la comarca tot estipulant quatre acords bàsics. El primer considera que és necessari protegir, millorar i valorar el paisatge de l'Alt Penedès mitjançant una gestió dinàmica del territori. El segon preveu que cal implementar criteris paisatgístics en els diferents instruments de planificació territorial, sectorial i urbanística mitjançant la integració dels requeriments paisatgístics en el planejament, la formulació d'objectius de qualitat del paisatge, la determinació dels criteris paisatgístics generals d'ordenació i regulació, i finalment, l'establiment dels criteris paisatgístics específics a implementar en el planejament territorial i urbanístic amb relació als nuclis urbans existents, els creixements urbans, les urbanitzacions forestals, els espais industrials, els usos agraris, la xarxa d'espais oberts, els usos periurbans, les infraestructures de transport i de serveis, les activitats extractives i els equipaments comunitaris en sòl rural. El tercer dels acords fa referència a l'adopció del Codi de les bones pràctiques vitivinícoles per a preservar el paisatge de l'Alt Penedès, el qual va dirigit a evitar l'erosió del sòl i a afavorir-ne la conservació, a mantenir el paisatge agroforestal, a garantir la biodiversitat, a millorar el paisatge construït i a promocionar el paisatge vitivinícola. Finalment, el quart acord estableix la creació d'un òrgan de participació per al desenvolupament de la Carta del paisatge i una oficina tècnica per tal de dur a terme les tasques de redacció i aprovació del programa de gestió del paisatge i la definició dels objectius de qualitat. A la vegada, aquesta oficina tècnica ha d'impulsar l'adopció dels criteris paisatgístics en el planejament territorial, sectorial i urbanístic fent el seguiment adequat per a implementar-los; impulsar iniciatives públiques i/o privades exemplars en la línia de les proposades en el catàleg de propostes de restauració i millora del paisatge, i per acabar, fomentar l'adopció del Codi de les bones pràctiques vitivinícoles, fer el seguiment de la seva implantació i promoure el paisatge de la vinya de l'Alt Penedès com a marca turística de qualitat.

Pagesos, Unió Vinícola del Penedès i Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya; el representant de l'Institut del Cava; els delegats de la Unió Empresarial del Penedès, de l'Associació d'Empresaris Garraf, Alt Penedès i Baix Penedès (ADEG) i dels sindicats de treballadors CCOO (Unió Intercomarcal Alt Penedès-Garraf) i UGT (Unió Intercomarcal Anoia-Alt Penedès-Garraf); el director general de l'Institut Català del Vi (INCAVI), i finalment, el president de l'associació Terra Vitium, promotora de la iniciativa.

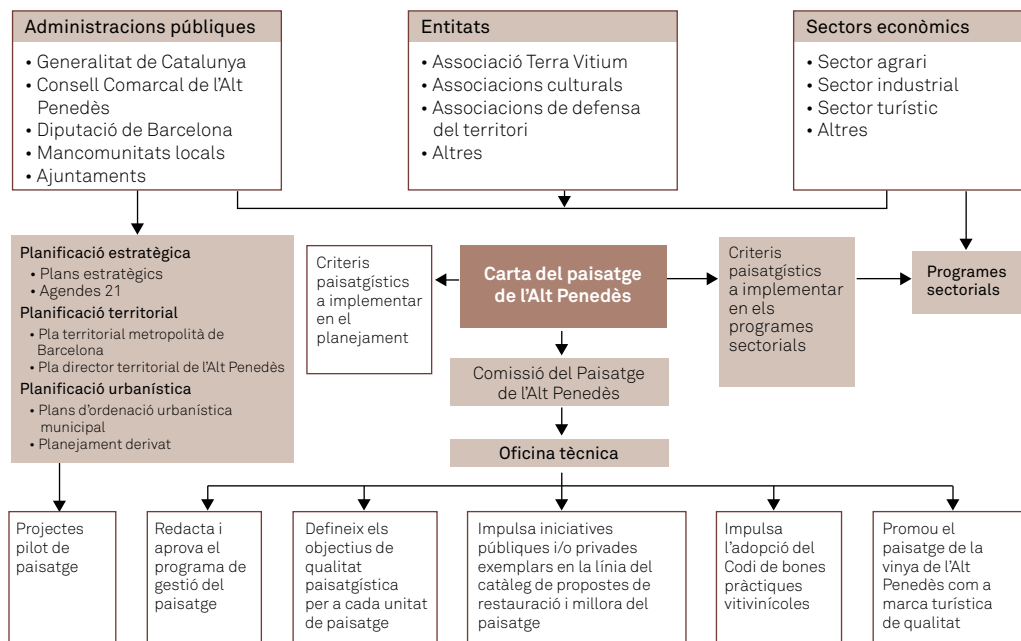

Figura 2. Quadre síntesi de les propostes de la Carta del paisatge de l'Alt Penedès. Font: Estudi DTUM.

Actualment, els acords i els objectius de la Carta del paisatge de l'Alt Penedès els desenvolupa el Consell Comarcal mitjançant quatre accions paral·leles. Una d'aquestes és l'elaboració d'actuacions d'integració paisatgística per als polígons industrials de l'Alt Penedès (vegeu la imatge 3). En el marc de les directrius de la carta del paisatge, i amb la participació del Consell Comarcal, els ajuntaments implicats, la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat de Catalunya i les juntes de propietaris dels polígons d'activitat econòmica, s'han realitzat, des del mes de novembre del 2006, obres d'integració paisatgística en diversos polígons industrials: La Plana d'en Florit (les Cabanyes), Can Merlines (Avinyonet del Penedès), Sant Pere Molanta (Olèrdola), La Masia (Sant Cugat Sesgarrigues), Vilobí (Vilobí del Penedès), Domenys II (Vilafranca del Penedès), Can Bas (Subirats) i Casanova (Santa Margarida i els Monjos).

El segon bloc d'actuacions vol integrar paisatgísticament les rotondes i les entrades dels municipis de l'Alt Penedès (vegeu la imatge 3). En aquest

sentit, el Consell Comarcal ha signat convenis de col·laboració amb vuit ajuntaments de la comarca per a executar projectes d'integració paisatgística dins del programa de desenvolupament de la carta del paisatge. Les actuacions s'han previst en espais característics dels municipis escollits, les entrades als nuclis de població i determinades zones de lleure tradicionals.

Imatge 3. Catàleg de propostes de restauració i millora del paisatge: integració paisatgística dels polígons industrials i de les entrades a nuclis urbans de la Carta del paisatge de l'Alt Penedès. Font: equip redactor de la Carta del paisatge de l'Alt Penedès.

A la vegada, també s'ha portat a terme una publicació de fitxes que recullen les bones pràctiques per al paisatge vitivinícola del Penedès. Aquesta publicació ha estat coordinada per la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat de Catalunya i l'associació Al Penedès, Vinyes!, i també hi han col·laborat les principals empreses del sector. L'última acció és la redacció d'una ordenança tipus del paisatge per a la comarca de l'Alt Penedès.

La Carta del paisatge del Berguedà

Els antecedents de la Carta del paisatge del Berguedà es remunten a la signatura, el 22 de febrer del 2006, del conveni de col·laboració amb el Pla

de Foment Turístic de la comarca (2005-2006), concedit per la Direcció General de Turisme del Departament de Comerç, Turisme i Consum de la Generalitat de Catalunya. El Pla de Foment tenia com a objectiu principal realitzar millores per a l'economia del Berguedà; concretament, potenciar el sector turístic i determinar unes accions que sorgien de les indicacions del Pla de Màrqueting Turístic realitzat durant el darrer semestre del 2004 i el primer trimestre del 2005 per encàrrec de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona a instàncies dels empresaris turístics de la comarca. Entre les accions enunciades, una de les més importants va ser la redacció de la Carta del paisatge del Berguedà⁴. El document de consens de la carta del paisatge, que té el nom de Pacte per a la protecció, ordenació, gestió i millora dels paisatges del Berguedà, va ser signat l'any 2007 pels principals agents de la comarca amb el lideratge del Consell Comarcal del Berguedà⁵.

L'elaboració de la carta del paisatge d'aquesta comarca s'ha basat en quatre principis. Primer de tot, en el reconeixement que l'ordenació i la protecció del paisatge com a bé d'interès col·lectiu és una responsabilitat no únicament dels poders públics, sinó dels ciutadans i la resta dels agents socials i econòmics que actuen sobre el territori. En segon lloc, en el fet que en qualsevol intervenció sobre el territori i en els diferents instruments existents o futurs per a la planificació i gestió del territori haurà de tenir-se en compte el paisatge pel seu caràcter integrador. El tercer principi és que

⁴ L'equip redactor de la Carta del Paisatge del Berguedà el van coordinar Albert Cortina (Estudi DTUM) i Josep Gordi (Laboratori d'Anàlisis i Gestió del Paisatge - Universitat de Girona) (Cortina i Gordi, 2007).

⁵ L'acte públic de signatura de la Carta del paisatge del Berguedà es va realitzar el 26 de març del 2007. Varen signar la Carta els alcaldes dels 31 municipis de la comarca, els representants dels set organismes o entitats que varen signar el conveni de col·laboració del Pla de Foment Turístic del Berguedà (el Consorci de Turisme de l'Alt Berguedà, el Consorci de la Ruta Minera, el Consorci del Parc Fluvial del Llobregat, el Consorci de Formació i Iniciatives Cercs-Berguedà, la delegació al Berguedà de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, el Gremi Comarcal d'Hostaleria i Turisme del Berguedà i l'Associació d'Agroturisme del Berguedà) i les institucions impulsores del projecte: el Consell Comarcal del Berguedà, la Diputació de Barcelona i la Generalitat de Catalunya (la Direcció General de Turisme del Departament d'Innovació, Universitat i Empresa; la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge; la Direcció del Programa de Planificació Territorial del Departament de Política Territorial i Obres Públiques; la Direcció General de Medi Natural del Departament de Medi Ambient i Habitatge; la Direcció General de Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, i el Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural). Posteriorment, s'han adherit a la carta entitats, col·legis professionals, empreses, sindicats, mitjans de comunicació, entitats financeres, professionals i tècnics municipals.

els poders públics adopten el compromís d'establir les polítiques i les mesures concretes que permetin la millor protecció, gestió i ordenació dels paisatges de la comarca. I, finalment, que els agents privats que signen la carta adopten el compromís d'integració del paisatge en els seus respectius projectes i actuacions, implementant les mesures específiques per a la conservació dels paisatges del Berguedà.

Imatge 4. Acte de signatura de la Carta del paisatge del Berguedà.

El mes de març del 2007 els agents del territori, a través de la signatura del document de consens de la carta del paisatge, es van comprometre a protegir i promoure la gestió del paisatge estipulant els següents acords:

- Afavorir l'evolució harmònica dels paisatges del Berguedà d'acord amb els objectius estratègics d'utilització racional del territori, de desenvolupament urbanístic sostenible i de funcionalitat dels ecosistemes i dels connectors ecològics.
- Garantir, amb l'adopció de mesures de protecció del paisatge, el dret social dels ciutadans a viure en un entorn cultural i natural divers i de qualitat.

Imatge 5. Paisatge de muntanya a l'Alt Berguedà.

- Potenciar el paisatge com un element de benestar individual i col·lectiu que, a més de valors estètics i ambientals, té una dimensió econòmica, cultural, social, patrimonial, identitària i espiritual.
- Avaluar les conseqüències sobre els paisatges de qualsevol actuació d'ordenació i gestió del territori, així com els efectes del procés constructiu i urbanitzador sobre el paisatge.
- Cooperar amb les diverses administracions públiques en la formulació de les polítiques del paisatge, en l'elaboració dels instruments de planificació i en l'execució de les mesures de gestió territorial i del paisatge.
- Promoure la implicació de la iniciativa privada i fomentar la col·laboració de les empreses i dels agents econòmics, culturals i socials amb les diferents administracions públiques, amb l'objectiu de prendre decisions sobre el paisatge de la comarca conjuntament.

- Fomentar la participació en les polítiques del paisatge dels agents socials, professionals i econòmics.
- Concertar estratègies i actuacions concretes per tal de conservar i mantenir els aspectes significatius o característics dels paisatges del Berguedà; guiar i harmonitzar les transformacions induïdes pels processos socials, econòmics i ambientals, a més d'impulsar actuacions de caràcter prospectiu, amb l'objectiu de mantenir o millorar els paisatges de la comarca.
- Sensibilitzar la ciutadania respecte als paisatges del Berguedà com a components importants de la seva identitat col·lectiva.
- Impartir en els centres educatius de la comarca la formació en matèria de paisatge a través del projecte Ciutat, territori, paisatge, impulsat per la Generalitat de Catalunya i l'Observatori del Paisatge de Catalunya, per tal de contribuir a l'actualització dels coneixements dels alumnes sobre la ciutat i el territori de la comarca, els processos urbans i l'ordenació de l'entorn, i alhora promoure la sensibilització en relació amb el paisatge.
- Implicar els artistes plàstics, escriptors, músics, arquitectes, professionals dels mitjans audiovisuals i publicitaris, perquè aportin una mirada renovada sobre els paisatges tradicionals de la comarca i una interpretació contemporània dels nous paisatges transformats del Berguedà.

Així doncs, la comarca del Berguedà, amb la carta del paisatge, disposa d'un instrument consensuat molt potent que inclou un programa d'actuacions que permet anar avançant en els compromisos de protecció, ordenació i gestió del paisatge acordats pels diferents agents del territori. La carta estableix diferents línies d'actuació prioritàries a impulsar des del Consell Comarcal del Berguedà i la Generalitat de Catalunya. Entre aquestes actuacions destaquen la formulació del Pla integral per al desenvolupament local i millora del paisatge rural relacionat amb una actuació economico-social en l'àmbit supramunicipal de muntanya; la signatura d'un conveni de gestió del paisatge amb els agents implicats per a l'ordenació, gestió i integració paisatgística dels horts urbans a la Colònia Vidal, dins del Parc Fluvial de les Colònies del Llobregat; l'aplicació d'un pla pilot d'integració

paisatgística dels contenidors en els nuclis urbans i rurals; la implantació d'una xarxa de miradors del paisatge vinculats a les carreteres i vies locals del Berguedà; la realització d'actuacions paisatgístiques de millora als accessos urbans mitjançant avingudes arbrades, i l'elaboració d'una guia de recomanacions per a la integració paisatgística dels establiments de turisme rural i els càmpings, entre d'altres.

Imatge 6. Una de les línies d'actuació que estableix la Carta del paisatge del Berguedà és la implantació d'una xarxa de miradors del paisatge vinculats a les carreteres i vies locals.

Perspectives de futur i propostes per a la signatura de cartes del paisatge a Catalunya

Des de l'aprovació l'any 2005 de la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, ha anat augmentant el nombre de sol·licituds a la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat de Catalunya, per part dels agents del territori, per a iniciar noves cartes del paisatge. A mesura que es van redactant i, per tant, van prenent forma com a instrument, es fa cada cop més necessària una reflexió metodològica so-

bre aquest instrument de concertació per tal que es vagi consolidant com una eina realment útil per a la gestió dinàmica dels paisatges.

En aquests moments ja s'han signat algunes cartes del paisatge que comporten actuacions específiques, responsabilitats, calendari i necessitats concretes de recursos econòmics per a desenvolupar els compromisos adquirits. Són molts els ajuntaments, les comarques, les mancomunitats i els grups de municipis que volen iniciar el seu propi procés de redacció i signatura d'una carta del paisatge. Per aquest motiu, i per concloure aquest capítol, a continuació es presenten, de forma sintètica, quatre punts de reflexió breu sobre l'elaboració i la signatura de cartes del paisatge.

En primer lloc, i amb relació al model català de cartes del paisatge com a instrument participatiu de mediació i concertació de les propostes d'intervenció en el paisatge, val a dir que a Catalunya es perfila un model de carta del paisatge força vinculat als instruments de governança, a mig camí entre el model francès, que té un alt component polític, i el model italià, que dóna com a resultat uns projectes paisatgístics més formalitzats. Així doncs, a Catalunya, la carta del paisatge es va configurant com un instrument per a fer participar la ciutadana de les decisions que fan referència a la protecció, ordenació i gestió dels seus paisatges; com una eina eficaç de concertació social respecte als objectius i a les estratègies d'intervenció per a uns paisatges que es transformen constantment, i com un procés de mediació entre els diferents interessos que poden confluïr en un determinat indret per tal d'evitar o resoldre els conflictes que sovint es generen en el territori, i arribar a signar consensuadament un pacte a favor del paisatge que millori la qualitat de vida de les persones i del medi que les envolta. No obstant això, aquest pacte signat pels agents institucionals i socials requereix finançament i recursos econòmics per desenvolupar-se amb eficiència i no convertir-se en un simple document retòric sense capacitat real d'intervenció i transformació. És per això que, posteriorment a la signatura de la carta del paisatge i ja en la fase de desplegament de les estratègies i dels acords, pren protagonisme la figura dels convenis de gestió del paisatge entesos com a contractes-programa, que han de permetre executar projectes característics al lloc on s'ha signat una carta obtenint els recursos econòmics necessaris per a garantir l'execució de les actuacions prioritàries establertes en el programa de gestió.

En segon lloc, i pel que fa a la valoració de l'escala més idònia per a la signatura d'una carta del paisatge, cal dir que l'escala d'aplicació d'una carta ha de ser necessàriament supramunicipal. En aquest sentit, la redacció i signatura de la carta ha de ser un procés que permeti aprofundir en la nova cultura del territori, fet que implica adoptar formes de cooperació i coordinació interadministratives en què els poders públics i els agents privats col·laborin per a desenvolupar els objectius i les estratègies d'intervenció en el paisatge i executar projectes territorials d'abast nacional o supramunicipal.

En tercer lloc, i pel que fa a la metodologia d'elaboració de les cartes del paisatge i a la seva funcionalitat, cal esmentar que la diagnosi no ha de ser excessivament llarga ni detallada, ja que no es tracta d'un catàleg de paisatge reduït, sinó que ha de ser intencionada i dirigida a aportar una lectura clara de cap a on es dirigeix aquell paisatge, quins són els seus dèficits, les seves oportunitats, els seus riscos i els seus punts crítics. Ha de ser, doncs, una "diagnosi amb argument" que serveixi per a crear el consens necessari en les fases posteriors de concertació dels objectius, de les estratègies d'intervenció i dels programes de gestió. De fet, la carta del paisatge no pretén solucionar tots els problemes paisatgístics del territori, sinó que vol teixir complicitats i consens al voltant d'alguns temes que es detecten com a fonamentals.

En aquest sentit, és important que els criteris paisatgístics i les mesures d'intervenció que es fixin es reflecteixin en els instruments de planejament territorial i urbanístic i en les polítiques sectorials amb incidència sobre el paisatge. Al mateix temps, les actuacions prioritàries de la carta del paisatge haurien de vincular-se amb els programes dels diferents departaments de la Generalitat de Catalunya, especialment els establerts per la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge. La signatura d'una carta del paisatge hauria de ser un segell de qualitat que permetés situar-se en una millor posició dins els programes d'ajuts de les polítiques públiques del paisatge. A escala institucional, la signatura d'una carta del paisatge segueix tot un procés participatiu, de concertació i de mediació territorial, i això permet legitimar les relacions transversals entre els diferents agents, augmentar el capital social i assolir un bon estat de governança territorial.

La informació recopilada en el procés d'elaboració converteix la carta del paisatge en un autèntic arxiu del territori on es poden fer diverses lectures en funció de les característiques dels problemes detectats. La carta també ha de permetre fer pedagogia i ampliar el grau de sensibilització de la població vers el paisatge.

En quart lloc, i pel que fa a la gestió i el seguiment de les actuacions derivades de les cartes del paisatge, es proposa que per a cadascuna d'aquestes es constitueixi un consell del paisatge que estigui format pels agents que hagin signat la carta i que faci un bon seguiment del compliment dels compromisos adquirits. A més, la creació d'una oficina tècnica permetria, en cada cas, dinamitzar la gestió i l'execució de les actuacions derivades dels acords adoptats.

Referències bibliogràfiques

BUSQUETS, Jaume (dir.) (2006). *Fitxes de bones pràctiques en el paisatge vitivinícola del Penedès*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Direcció General d'Arquitectura i Paisatge; associació Al Penedès, Vinyes!

BUSQUETS, Jaume; CORTINA, Albert (2005). "La Carta del paisatge de l'Alt Penedès: un instrument de concertació d'estratègies de gestió del paisatge", *Espais*, núm. 50, p. 104-111.

--- (eds.) (2009). *Gestió del paisaje. Manual de protección, gestión y ordenación del paisaje*. Barcelona: Ariel.

BUSQUETS, Jaume; FARRÉ, Carme; CORTINA, Albert (2004). *Carta del paisatge de l'Alt Penedès: per a la protecció, millora i valorització del paisatge de l'Alt Penedès* [en línia]. <http://www.maresme2015.net/documents/cartapaisatge_altpenedes.pdf> [consulta: 25.06.2009].

CONSELL D'EUROPA (2000). *Conveni europeu del paisatge* [en línia]. <http://www.mma.es/secciones/desarrollo_territorial/paisaje_dt/convenio_paisaje/pdf/cep_catala.pdf> [consulta: 07.10.2009].

--- (2008). *Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention (Adopted by the Committee of Ministers on 6 February 2008 at the 1017th meeting of the Ministers' Deputies)*. Estrasburg.

CORTINA, Albert (2008). "La sociedad civil organizada en la planificación territorial sostenible y en la gestión del paisaje", dins Andrés de Sousa, Moisés R. Simancas (coord.): *Sociedad civil organizada y desarrollo sostenible*. Santa Cruz de Tenerife: Consejería de Presidencia y Justicia del Gobierno de Canarias, p.131-164.

CORTINA, Albert; GORDI, Josep (dir.) (2007). *Carta del paisatge del Berguedà, document de consens. Pacte per a la protecció, ordenació, gestió i millora dels paisatges del Berguedà* [en línia]. <<http://www.catpaisatge.net/fitxers/cartes/cartapaisatgebergueda.pdf>> [consulta: 25.06.2009].

DIRECCIÓ GENERAL D'ARQUITECTURA I PAISATGE (2006). *La carta del paisatge: un instrument col·lectiu i voluntari de compromís a favor del paisatge*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

FONT, Núria (1998). *Democràcia i participació ciutadana: algunes experiències innovadores*. Polítics 22. Barcelona: Editorial Mediterrània.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2006). *Llei 8/2005 i Reglament de protecció, gestió i ordenació del paisatge*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. (Quaderns de Legislació).

MATA, Rafael; TARROJA, Àlex (coord.) (2006). *El paisaje y la gestión del territorio*. Barcelona: Diputació de Barcelona. (Territorio y Gobierno: Visiones; 5).

NOGUÉ, Joan; SALA, Pere (2006). *Prototipus de catàleg de paisatge. Bases conceptuals, metodològiques i procedimentals per elaborar els catàlegs de paisatge de Catalunya*. Olot: Observatori del Paisatge.

PRIORE, Riccardo (2006). *Convenzione Europea del Paesaggio. Il testo tradotto e commentato*. Reggio Calabria: Università degli Studi Mediterranea de Reggio Calabria.